

ÉN ÉS A KERESŐFÁK

ESTERHÁZY PÉTER

Kaland. Közkeletű klisé, hogy a Duna összeköti az országokat. És én akkor e kliséet komolyan veszem. És valóban felutaztam Donauschingenbe, és végigutaztam a Dunát. Ami létrejött, az nem egy utazókönyv lett, hanem fikció, regény. Én ezekkel a közép- és kelet-európai kliséekkel dolgozom.

A címe: *Hahn-Hahn grófnő pillantása*. Heinrich Heine azt a gonosz mondatot mondja a női írókról, hogy egyik tekintetüket mindig a papíron tartják, a másik szemük meg mindig egy férfin van, kivétel Hahn-Hahn grófnő, aki félszemű. Ennek a nem létező szemnek az imaginárius pillantásával nézi a regény a Dunát, amely a világ. Az *Egy nő* című könyv kilencvenhét kicsi részből áll, és én minden részt úgy gondolok el, mint egy egész életnek a történetét. Kilencvenhét életnek a történetét. Egy nővel vagy egy férfival együtt élni egy egész életen át, az fantasztikus, kalandos és rémületes.

Oktondiség. Megváltozott az irodalom helyzete. A diktatúrában nagyon nagy jelentősége van a sorok közti utalásoknak. Minthogy nem lehet szabadon beszélni, ezért az ember szabadon hallgat. A diktatúra irodalma mindig emlékezteti az olvasót az elveszett szabadságra. A „nem diktatúra” irodalma is a szabadságra emlékezteti, de minthogy nincsenek politikai határok, ezért a sorok közti utalások megszűnnek. Tehát más-

Elhangzott a szerző A szív segédigéi, Hahn-Hahn grófnő pillantása és Egy nő című könyvének bolgár nyelvű megjelenése alkalmából 2000. május 17-én tartott szófiai vendégszereplésén (szerkesztett változat).

képp kellett írni 1990 után, mert megszűnt ez a politikai kontextus. Én nem jutottam a gondolkodással semmire, ezért tudok könyveket írni. Ha majd bölcs leszek, akkor nem írok könyveket, hanem imádkozni fogok. Ha meg hülye leszek, akkor nem tudom, mit fogok csinálni. De akkor talán már nem kell csinálni semmit, csak lenni, mint egy darab kő vagy Weöres-verssor.

Szeretés. Hogy én különösképpen szeretném a nőket? Ez többszörösen nem igaz. Mert valamelyik nőt szeretem, valamelyiket meg nem szeretem, és ezzel pont ugyanúgy vagyok, mint a férfiakkal, valamelyik férfit szeretem, valamelyiket meg nem szeretem, és hasonlóan vagyok a kutyákkal is, és bizonyos fákkal, amivel csak azt akarom mondani, hogy én nagyon nem szeretem ezt a férfibeszédet a nőkről. Én nem gondolom, hogy a nők a világ megjobbítói volnának, nem gondolom, hogy az volna a jó, ha a nők irányítanák a világot. Az *Egy nő* című könyv nem a nőkről szól, hanem a nőkről és a férfiakról. Meg a testükről.

Segédigék. A magyarban valóban nincs segédige, illetve egy segédigét ismerek. Kettőt. A könyveimben elég sok ilyen kényes szó szerepel, de én valójában szemérmes ember vagyok, a gyerekeim nem beszélhetnek csúnyán, a mi házukban csak az én könyveimben vannak csúnya szavak, de nem félek én azért a szavaktól. Szóval a másik segédige, hogy baszott megmondani. Tehát a baszni szó segédigeként tud működni. Az, hogy valamit baszott megcsinálni, azt jelenti, hogy volt eszében, hogy megcsinálja. A „nyemózses”-nek a megfelelője. Az egyik könyvem címe *A szív segédigéi*, mert az utalna arra a lehetetlenségre, amire az irodalom mindig vállalkozik. Valamiről, amiről pontosan tudjuk, hogy megírható, arról nem kell regényt írni, arról riportot kell írni. A regényben mindig van valami valószerűtlen, valami lehetetlen, valami olyasmi, ami addig még nem volt lehetséges.

Keresőfák. Az én édesapám egy ideig gróf volt. Az ő édesapja is, annak az édesapja is, és annak az édesapja is . . . De én nem vagyok az, mert én 1950-ben születtem és 1948-ban a Magyar Kommunista Párt, bölcsen, eltörölte ezt a címet. Majdnem ugyanaz a helyzet a matematikussággal is, mert én valóban matematika szakot végeztem, el is végeztem rendesen. Van is diplomám belőle, de egy másodpercig sem voltam matematikus, mert a viszonyom a matematikához nem alkotó jellegű. Úgy lehet mondani, hogy én intelligensen nem tudom a mate-

matikát. Még azt elmondom, hogy mi volt a diplomamunkám címe, mert nagyon szép címe van, már nem tudom, hogy miről szól, de még egyszer egy regényem címének ezt fogom adni. A címe: *Optimális bináris keresőfák*. Ez egy gráfelméleti dolog. És még annál is szebb volt a címe, mert angolul volt: *Optimum binary search trees*. Evvel a címmel fogok írni egyszer egy szerelmes regényt, hogy két szerelmes ember eltéved ezek közt a keresőfák közt. Olyan körülbelül százharminc oldalnak gondolom, de még nem írtam meg.

Játszás a szóval. Nekem nincsen másom, csak a szavaim, muszáj jó viszonyban lennem velük. Mindent a szavakból építék föl, még a saját apámat is a szavakból építem föl, vagy az anyámat, vagy az érzelmeimet, a szerelmeimet. De ez nem valami különleges dolog, szerintem minden író így van evvel. Ez azt jelenti, hogy az író, mondjuk így, a világ vagy az élet problémáit mindig a nyelv felől gondolja meg. Ezért különbözik a beszéde a tanárétól vagy a tudós beszédétől vagy a pap beszédétől. Ennyiből áll az irodalom. Az igaz, hogy a normális ember a szavakat valamire használja, valami gyakorlati dologra, gondol valamit, és ebből csinál egy mondatot: „Jó napot kívánok!” „Kérek egy kiló krumplit!” Az író viszonya egész más a szavakhoz. A szavakat nem használja, hanem együtt él velük. Ez az együttélés olyan, mint minden együttélés. Tudják, milyen egy együttélés: van benne jó, meg van benne rossz. Mindenesetre valami egyenrangú helyzet van. Az író nem ura a szónak, nem is szolgálója, hanem valami furcsa szimbiózisban van vele. Ami meg a játékot illeti, a játék nem valami komolytalan dolog. Szokták mondani, hogy a gyerekek játszanak csak. Én ugyanilyen játéknak tekintem a matematikát is, tehát a matematikát, a futballt és az írást egyforma dolognak tartom. A játék az azt jelenti, hogy van egy külön világ, amelyben külön törvények vannak. Például a futballpályán az a törvény, hogy nem lehet kézzel megfogni a labdát. Egy templomban meg lehet kézzel fogni a labdát. A futballpályán nem kell tisztelni az atyánkat, a futball nem rendelkezik arról, hogy a szüleinket tisztelni kell. Egy algebrai térben nincs megadva, hogy mit kell csinálni, ha fáj a fejem, hanem csak az van megadva, hogy a-t és b-t hogyan kell összeadni egymással. Egy könyvben csak az számít, ami a könyvben benne van. Nem számít, hogy én mit mondok róla, csak az számít, amit az olvasó

ott talál, csak az létezik, ami ezen a téglalapon van, amiből az következik, hogy az olvasás is játék.

Keservek. Annak nyilván súlyos következményei vannak, hogy én magyarul írok, mert én nem gondolatokat követek, nem vagy nem csak cselekményszálat követek, hanem azt próbálom meghallani, hogy a nyelv hogyan akar menni tovább, és a magyar nyelv az másképp megy tovább, mint egy másik nyelv. Én szoktam idézeteket használni, úgyhogy ha elszégyellem magam, ami ritkán fordul elő, akkor intarziával jelzem, hogy honnét van az idézet. Ha valakit idézek, nyelvi intarziával jelzem. Mondok egy példát. Elvettem Nádas Péter egy mondatát, mert kellett az a mondat, és úgy gondoltam, hogy köszönetképpen ennek a mondatnak a közelébe odaírom, hogy „a közeli nádasban fúj a szél”. Amikor lefordítják ezt bolgárra, akkor a nádas helyett mi szerepel? Hogy hívják bolgárul a nádas? Trasztika? Ez a „trasztika” vagy micsoda, aminek szegény Nádas Péterhez már semmi köze nincsen. Az olvasó se nagyon tudja, hogy mit keres itt ez a nádas a környéken. Ebből is látszik, hogy milyen nehéz a fordítók élete.

Egyszerűség. De azért nem ilyen veszélyesek a szövegek. Azt szoktam mondani, hogy én többnyire egy egyszerű történetet akarok elmesélni, mondjuk *A szív segédigéiben* azt, hogy valakinek meghalt az édesanyja, és ez kibírhatatlan és fölháborító. Ez nem valami eredeti történet, de megvan az az előnye, hogy mindenki ismeri. Mert csak olyan történetet lehet elmesélni, amit mindenki ismer, csak újramesélni lehet. Az *Egy nőben* azt a történetet akartam elmesélni, hogy milyen furcsa dolog egy nővel élni egy egész életen át, hogy milyen fantasztikus dolog ez, és milyen rémületes. Nem természetes dolog, hogy két ember egész életében olyan közel van egymáshoz, miközben nem tudom elképzelni, hogy ez másképp legyen. A Hahn-Hahn grófnőben meg azt akartam elmesélni, hogy milyen volna az, ha még tudnánk utazók lenni, és nem csak turisták, olyanok, mint a birkák. Mindig van egy egyszerű történet, amit egyszerűen el akarok mesélni, és akkor aztán ez nekem nem sikerül. Ezek az én könyveim.

Megjelent a budapesti Napút című folyóirat 2003. 6. számában